Työ ja turva -osasto/ML/lv 20.10.2022

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto
sara.kuitunen@eduskunta.fi

HE 154/2022 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto on pyytänyt Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:ltä kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2023.

SAK kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu asiassa seuraavaa.

Johdanto

Osaajapulaan tai työmarkkinoita vaivaavaan kohtaanto-ongelmaan on rajallinen määrä ripeitä, nopeasti vaikuttavia toimenpiteitä. Voimme esimerkiksi pyrkiä edistämään työntekijöiden nopeaa liikkumista työn perässä, tukea työnantajien rekrytointimenetelmiä, edistää työntekijöiden lyhytkestoista kouluttautumista sekä monipuolistaa työnhaun digitaalisia rajapintoja.

Kaikissa tapauksissa ratkaisut eivät ole lainsäädännön kautta tehokkaimmin toteutettavissa ja aina katsetta uuden työvoiman rekrytoimisessa ei ole tarvetta kohdistaa Suomen rajojen ulkopuolelle. Työntekijöiden osaamistasoa kehittämällä ja tukemalla maan sisäistä työperäistä muuttoliikettä – puhumattakaan työelämän laadullisesta kehittämisestä, minkä tiedetään olevan toimialojen vetovoimassa oleellisen tärkeä elementti – voimme tehokkaasti taklata työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmia.

Työvoimahallintoon, koulutukseen ja osaamiseen sekä työperäisen maahanmuuton edistämiseen liittyvät ratkaisut tuovat hyötyjä pidemmällä aikavälillä. Oppivelvollisuusikää on onnistuneesti nostettu. Julkisen vallan toteuttama työllisyyden edistäminen on kokenut merkittäviä rakenteellisia muutoksia. Ammatillisen koulutuksen resurssien kurjistaminen on pysäytetty, joskin pidemmän aikavälin rahoituspohja on edelleen tarpeettoman huteralla pohjalla. TKI- ja koulutuspanoksia tulee yhtä jalkaa lisätä, jotta laadukkaiden, tuottavuutta kasvattavien ja hyväpalkkaisten työpaikkojen syntyminen on mahdollista. Työperäistä ja humanitääristä maahanmuuttoa pitää edistää fiksusti siten, että Suomeen saapuville aukeavat ovet työelämään ja mahdollisuudet integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan.

On myös selvää, että valtion talousarviota tehdään poikkeuksellisissa oloissa. Venäjän hyökkäyssota ja ovella kolkuttava energiakriisi aiheuttavat myllerrystä myös Suomen elinkeino- ja työmarkkinoilla. Hallitus pyrkii hillitsemään erityisesti kansalaisten nousevia sähkölaskuja poikkeuksellisilla keinoilla. Kaikkea tekemistä varjostaa akuuttien ilmastotoimen välttämättömyys.

Työ ja turva -osasto 20.10.2022

Koulutuspolitiikan pitkäjänteinen kehittäminen ja ammatillisen koulutuksen rahoitus

Vaikka koulutuspolitiikan rahoituksen linja on ollut hallituskaudella nousujohteinen, suurena puutteena on edelleen määräaikaisen rahoituksen osuudet eri koulutusasteilla. Budjetissa on ehdoton tarve pysyvälle rahoitustason nostolle, jolla olisi suuri vaikutus koulutuspolitiikan pitkäaikaiseen kehittämistyöhön.

Muilta osin ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen rahoituksen kasvu on tärkeää. Ammatillisen koulutuksen pysyvän rahoituksen lisäyksellä voidaan turvata jatkossakin opiskelijoille riittävä opetus ja ohjaus määräaikaisten lisärahoitusten päätyttyä. Oppivelvollisuuden laajentamisen ja maksuttoman toisen asteen asteittaisen toimeenpanon jatkaminen on tärkeää. Kokonaisuudessaan pysyvän rahoitustason nosto jää kuitenkin edelleen riittämättömälle tasolle. Ammatillisen koulutuksen rahoituksessa ei myöskään ole riittävästi huomioitu indeksivaikutuksia, mikä pienentävää todellista rahoitustasoa.

Alueellisen opintolainahyvityksen kokeiluun varataan kuusi miljoonaa euroa. On kysyttävä, missä menee rajanveto kriisiolojen vaikutusten tukemisen ja puhtaan aluepolitiikan välillä. Esimerkiksi alueellisessa opintolainahyvityksessä on vahvoja aluetuen elementtejä, vaikka esityksen ensisijaisena tavoitteena tulisi olla työvoimatarpeen paikkaaminen harvaan asutuilla alueilla.

Opiskelijoiden taloudellista tilannetta ja arkea pyritään helpottamaan, mikä on tärkeää. Opintotuen tulorajoja korotetaan 50 prosentilla. Opintotuen tulorajan korotuksen takia opiskellessa on mahdollista tehdä enemmän lisätöitä ilman, että opintotuki pienenee. Opiskelijoiden ateriatukea korotetaan 25 senttiä ateriaa kohden. Opintorahan huoltajakorotukseen ehdotetaan kymmenen euron nostoa kuukaudessa vuoden 2023 ajaksi.

Hoiva-alan osaajapulan ratkaisut

Hoitajamitoituksen muutokseen vastaamiseksi lähihoitajien koulutukseen varataan 30 miljoonaa euroa ja oppisopimuskoulutuksen koulutuskorvauksen määräytymisperusteiden uudistamisen kokeiluun viisi miljoonaa euroa, mitä voidaan pitää perusteltuna.

Hoiva-avustajien koulutuksiin varataan lisärahoitusta ja lisää koulutuspaikkoja. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen (Jotpa) rahoittamiin hoiva-avustajakoulutuksiin ja valtionosuusrahoitteiseen työvoimakoulutukseen ehdotetaan lisäyksiä. Yhteensä vuosina 2023–2025 koulutettaisiin noin 2500 uutta hoiva-avustajaa. Lisäksi hoiva-avustajien koulutuksen määrärahatarpeita tullaan tarkastelemaan osana syksyn lisätalousarvioesityksen valmistelua ja

samassa yhteydessä tarkastellaan myös ukrainalaisten pakolaisten kouluttamisen määrärahatarpeita toisen asteen koulutuksessa.

Hoiva-alan lisäksi on myös muita työvoimapulasta kärsiviä aloja, jotka on huomioitava rahoitusta suunnattaessa. Hoiva-avustajien osalta aloituspaikkojen lisäys ei yksin riitä. Alalla on jatkuva hakijapula, joten myös muita alan veto- ja pitovoimatekijöitä pitää tarkastella. On myös huomattava, että ala on SORA-säännösten piirissä, joten alalle tuloa säätelevät muun muassa soveltuvuus sekä asiakas- ja potilasturvallisuuteen liittyvät säännökset.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevien tukeminen

Työurien pidentämisen toimiin osoitetaan 58,5 miljoonaa euroa 55 vuotta täyttäneiden työllisyyden edistämiseen. Vuodesta 2023 lähtien otetaan käyttöön 55 vuotta täyttäneiden muutosturvakoulutus sekä muutosturvaraha.

SAK kannattaa yli 55-vuotiaiden työllisyyttä edistäviä toimenpiteitä, mutta kritisoi ankarasti uudistuksen yhteydessä tehtävää työttömyysturvan lisäpäivien poistoa ja näin ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien toimeentulon heikentämistä. Hallituksen budjettiesitys onkin osin ristiriitainen. Toisaalta halutaan tukea heikossa asemassa olevia erilaisin tukimuodoin, mutta samanaikaisesti leikataan juuri tämän kohderyhmän työttömyysturvaa.

Valtion erityistehtäväyhtiö Työkanava Oy:n tehtävä on palkata osatyökykyisiä pidempiin työsuhteisiin. Lisäksi resursoidaan toiminnan laajentamiseen Itä-Suomeen. SAK kannattaa Työkanavan työ- ja sosiaalipoliittisia tavoitteita ja yhtiön tarpeiden pidemmän aikavälin resurssien turvaamista.

Onnistunut työperäinen ja humanitäärinen maahanmuutto sekä kotoutuminen

Maahanmuuttohallintoon, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon sekä vastaanottotoiminnan asiakkaille maksettaviin tukiin kohdistuvat lisäresurssit ovat perusteltuja, koska ne aiheutuvat niin Venäjän Ukrainaan kohdistamasta hyökkäyssodasta johtuvista tilapäisen suojelun hakemuksista kuin kiintiöpakolaisten määrän kasvusta. Maahanmuuttoviraston tietojärjestelmien kehittämishanke on myös tärkeä toteuttaa.

Vuonna 2022 kotoutumisen ja työvoiman maahanmuuton edistämisen ehdotetut määrärahat pienenevät, mitä voidaan pitää äärimmäisen valitettavana. Vaarana on, että toimet ajavat alas alueellisia toimivia työperäisen maahanmuuton palveluita. Tämä on ristiriidassa hallituksen tavoitteen kanssa kaksinkertaistaa työperäinen maahanmuutto vuoteen

2030 mennessä. Määrärahojen radikaali leikkaaminen voi johtaa esimerkiksi hyvin toimivien International House Helsinki -palveluiden lopettamiseen. Sen sijaan kotouttamisen edistämiseen esitetyt lisämäärärahat ovat perusteltuja, koska kotoutumispalvelujen piirissä olevien määrät ovat kasvaneet.

Maahanmuuton menoihin ehdotetaan poikkeuslausekkeen puitteissa noin 791 miljoonaa euroa. Määrärahaa varataan Ukrainasta sotaa pakenevien vastaanoton menoihin. Suomessa on 4.9.2022 mennessä jätetty 38 000 tilapäisen suojelun hakemusta ja lisärahoitus tulee tarpeeseen. Kustannuksia lisää muun muassa Ukrainasta sotaa paenneiden työllistymisen edellytyksiä parantaminen. Tavoitteena on, että tilapäistä suojelua tai muuta oleskelulupaa hakeneet voisivat siirtyä työllisyyden kuntakokeilujen piiriin ennen kotikuntaoikeuden saamista. Tämä on perusteltua, koska resursointi edesauttaa ukrainalaisten työllistymistä.

Ilmastotoimien aiheuttamat osaamistarpeet

Ilmastonmuutos ja ilmasto- sekä energiapolitiikka muuttavat elinkeinorakennetta. Muutos näkyy myös osaamistarpeiden muutoksena eri toimialoilla ja työntekijäryhmissä. Jotta mielekästä, turvallista ja ihmisarvoista työtä on tarjolla myös jatkossa, tulee työntekijöiden osaamisen päivittämiseen olla riittävästi resursseja ja muutostarpeet on ennakoitava ajoissa.

Myös koulutuspolitiikassa on huomioita ilmastonmuutoksen ja ilmastopolitiikan vaikutus osaamistarpeisiin ja sovellettava työntekijöille oikeudenmukaisen siirtymän periaatetta. Samalla kun yrityksiä tuetaan esimerkiksi investointi- tai TKI-tukien avulla siirtymässä kohti hiilineutraaliutta, on perusteltua laajentaa työnantajien koulutus- ja muutosturvavelvoitetta ja lisätä uudelleen-, täydennys- ja muuntokoulutusta.

Työntekijöiden osaamisen päivittämiseen suunnattuja oikeudenmukaisen siirtymän rahaston varoja on toistaiseksi päätetty hyödyntää suppealla kohderyhmätulkinnalla. Ne olisi laajennettava koskemaan toimia muillakin kuin vain turvetuotantoa harjoittavilla alueilla, jotta sen vuosille 2021–2027 varatut noin 665 miljoonan euron varat hyödyttäisivät tasapuolisesti kaikkia energiamurroksessa olevia mm. energiaintensiivisen teollisuuden ja energiatoimialojen työntekijöitä. Myös näistä toimialoista olisi tehtävä vihreän siirtymän osalta sosioekonomisten vaikutusten analyysi.

Kestävä kasvu -ohjelmassa rahoitusta ei ole myöskään valitettavasti allokoitu työntekijöiden osaamisen vahvistamiseen osana vihreää siirtymää.

Työ ja turva -osasto 20.10.2022

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Mikko Laakkonen
Koulutus- ja työvoimapoliittinen asiantuntija
mikko.laakkonen@sak.fi